

JERZY TOMALA

BILANS DZIESIĘCIOLECIA BUDOWNICTWA POKOJOWEJ GOSPODARKI NA TERENIE NIEMIECKIEJ REPUBLIKI DEMOKRATYCZNEJ (1945–1955)*

Po rozgromieniu faszyzmu hitlerowskiego i bezwzględnej kapitulacji niemieckich sił zbrojnych w maju 1945 r., wschodnia część Niemiec — obejmująca około $\frac{1}{3}$ całego obszaru Niemiec i zamieszkała przez 18,5 mln ludności — stała się, zgodnie z układami zawartymi przez sojuszników koalicji antyhitlerowskiej, terytorium radzieckiej strefy okupacyjnej. W skład radzieckiej strefy okupacyjnej wchodziły następujące jednostki administracyjne, tzw. „kraje” (*Länder*) względnie „provincje”: Brandenburgia, Saksonia, Saksonia Anhalcka (zwana również Prowincją Saska) i Turynia.

Faszystowskie rządy Hitlera doprowadziły naród niemiecki do największej w jego historii katastrofy. Totalna wojna zakończyła się całkowitym załamaniem na wszystkich odcinkach życia społeczno-gospodarczego. Miasta i wsie zamienione zostały w sterty gruzów, miliony rodzin niemieckich straciły swoje domy i miejsca pracy, nędza i głód wycisnęły swe piętno na szerokich masach ludności. Naród niemiecki znalazł się w sytuacji skrajnego chaosu politycznego, gospodarczego i moralnego. W tych warunkach musiały rozwinąć się nowe, aktywne siły narodu niemieckiego dla zapewnienia jak najszybszej odbudowy życia społeczno-ekonomicznego. Zadanie natychmiastowego podjęcia niezbędnych kroków dla przezwyciężenia chaosu i rozpoczęcia budownictwa demokratycznych Niemiec mogło być zrealizowane tylko przez postępowe siły społeczeństwa niemieckiego, zdolne poprowadzić naród niemiecki drogą pokojowego i demokratycznego rozwoju, zdolne zlikwidować źródła faszyzmu i wojny.

*

Program odbudowy demokratycznych Niemiec ustalony został w uchwałach poczdamskich z dnia 2. 8. 1945 roku, wychodzących z założenia, że Niemcy

* Przegląd Zachodni — niezależnie od informowania czytelnika o zagadnieniach gospodarczych Niemiec w stałych kronikach gospodarczych — opublikował w okresie minionego dziesięciolecia m. in. pięć prac traktujących o zagadnieniach gospodarczych Niemiec. Są to: Wł. Głowacki, Problemy gospodarcze Niemiec powojennych, Przegląd Zach., nr 5, 1946; L. G., Etapy odbudowy gospodarczej i planowania w Niemieckiej Republice Demokratycznej, P. Z., nr 11/12, 1950; E. Serwański, Pięcioletni plan gospodarczego rozwoju Niemieckiej Republiki Demokratycznej, P. Z., nr 7/8, 1952; E. Serwański, Drogi rozwoju gospodarczego Niemieckiej Republiki Demokratycznej, P. Z., nr 4/5, 1953; Wł. Głowacki, Niektóre problemy gospodarcze Niemiec w dziesięć lat po drugiej wojnie światowej, P. Z., nr 3/4, 1955.

Prace powyższe w znacznej mierze spełniły postulat bieżącego informowania czytelnika P. Z. o zagadnieniach gospodarczych Niemiec wschodnich. Artykuł Tomali informuje czytelnika P. Z. w sposób syntetyczny o całości dotychczasowego dorobku gospodarczego NRD. — (Red.)

mają być zjednoczonym państwem o takiej strukturze politycznej i gospodarczej, która gwarantowałaby pokojowy, demokratyczny ich rozwój. Program poczdamski określał jasno drogę osiągnięcia tego celu przez:

- likwidację monopolistycznego kapitalizmu niemieckiego,
- odbudowę niemieckiego życia politycznego na zasadach demokratycznych,
- demilitaryzację i demokratyzację życia gospodarczego.

Polityka radzieckich władz okupacyjnych, realizując konsekwentnie uchwały poczdamskie, wspierała na każdym odcinku działalność demokratycznych partii i organizacji w przeprowadzaniu niezbędnych reform społecznych, mających na celu demilitaryzację i demokratyzację Niemiec, likwidację resztek faszyzmu hitlerowskiego, stworzenie zjednoczonego, demokratycznego, pokojowego i niezależnego państwa niemieckiego. Radzieckie władze okupacyjne rozwiązały partię hitlerowską oraz jej organizacje, zlikwidowały Wehrmacht hitlerowski, zniosły wszystkie wrogie narodowi prawa faszystowskie, zdemontowały zakłady zbrojeniowe, z drugiej natomiast strony udzielały zezwolenia na organizowanie antyfaszystowskich, demokratycznych partii i wolnych związków zawodowych, zapewniły szerokim masom narodu bezpośredni udział w organach samorządowych i rządach krajowych. Ścisła współpraca nowych, demokratycznych partii doprowadziła w lipcu 1945 r. do powstania w strefie radzieckiej bloku antyfaszystowskich partii, w którym kierowniczą rolę spełniała Komunistyczna Partia Niemiec (KPD). W kwietniu 1946 r. na Zjeździe Zjednoczeniowym Komunistycznej Partii Niemiec i Partii Socjal-Demokratycznej powstała Niemiecka Socjalistyczna Partia Jedności (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* — SED) — marksistowska partia klasy robotniczej. Tym samym przewyciężone zostało w znacznej części kraju rozbitcie klasy robotniczej, stworzone zostały przesłanki dla zjednoczenia się wszystkich demokratycznych sił Niemiec. Powstanie Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności zapoczątkowało nową drogę rozwojową niemieckiego ruchu robotniczego, drogę walki o demokratyczny i pokojowy rozwój całego kraju, drogę walki o podnoszenie dobrobytu mas pracujących. Klasa robotnicza stała się decydującą siłą społeczną w radzieckiej strefie okupacyjnej, odgrywającą kierowniczą rolę w bloku partii demokratycznych, skupiającą wokół siebie wszystkie postępowe siły w dziele budownictwa nowych, demokratycznych, pokojowych i zjednoczonych Niemiec.

Siła i władza klas panujących wyrasta na podstawie materialnej, na bazie ekonomicznej, stąd też punktem wyjściowym przekształcenia Niemiec w demokratyczne i pokój miłujące państwo musiało być zniszczenie potęgi ekonomicznej klas społecznych, będących podporą faszyzmu — tj. władających środkami produkcji klas obszarniczo-feudalnych i wielkokapitalistycznych, w tym szczególnie reprezentantów kapitału monopolistycznego. Pod kierownictwem Komunistycznej Partii Niemiec (później SED) i przy wybitnej pomocy Radzieckiej Administracji Wojskowej przeprowadzono w radzieckiej strefie okupacyjnej cały szereg reform społeczno-gospodarczych, które podjęły u podstaw ekonomiczne i polityczne panowanie reakcyjnych klas monopolistów finansowo-przemysłowych i junkierskich obszarników, oraz zlikwidowały tu imperializm i militarizm niemiecki. Demokratyzacja gospodarki i życia społecznego przeprowadzona została przez

- 1) upaństwowienie banków i systemu ubezpieczeń,
- 2) reformę rolną,
- 3) reformę przemysłową,
- 4) utworzenie państwowego handlu hurtowego i detalicznego,
- 5) utworzenie uspołecznionego transportu.

Najwcześniej, bo już wiosną 1945 r. przeprowadzono uspołecznienie bankowości przez zamknięcie prywatnych banków i utworzenie ludowych instytucji bankowych. Latem 1945 r. uderzono w junkiersko-feudalnych winowajców wojny. Na licznych zebraniach chłopów i robotników rolnych domagano się wywłaszczenia obszarników i rozdziału ziemi pomiędzy chłopów małorolnych i bezrolnych, pomiędzy robotników rolnych i drobnych dzierżawców. We wrześniu 1945 r. władze prowincjonalne wydały odpowiednie rozporządzenia o reformie rolnej w celu:

- 1) powiększenia gospodarstw rolnych powierzchni poniżej 5 ha,
- 2) stworzenia nowych, samodzielnych gospodarstw rolnych dla chłopów bezrolnych, robotników rolnych i drobnych dzierżawców,
- 3) rozdania ziemi między przesiedleńców.

W tym celu wywłaszczone zostały bez odszkodowania wszystkie gospodarstwa, niezależnie od ich wielkości, a należące do przestępców wojennych i aktywnych hitlerowców, oraz wszystkie pozostałe gospodarstwa powyżej 100 ha. Drobnią część z utworzonego w ten sposób funduszu ziemi przekazano na własność społeczną dla tworzenia uspołeczniionych gospodarstw rolnych (*Volkseigene Güter*), których zadaniem było niesienie pomocy chłopstwu pracującemu przy odbudowie i rozwoju ich gospodarstw w postaci wysokogatunkowych nasion i bydła rozplodowego.

Reforma rolna zmieniła radykalnie oblicze wsi w Niemczech wschodnich. Unicestwiono ekonomiczną potęgę i wpływy polityczne junkierstwa, które na równi z monopolami przemysłowo-finansowymi stanowiło kręgosłup imperializmu i faszystowskiego niemieckiego. W sumie wywłaszczono 6.837 majątków obszarniczych i junkierskich łącznej powierzchni 2.472.000 ha. Stosunki społeczne na wsi przed- i powojenne charakteryzują następujące dane:

Tablica 1

Przemiany społeczno-gospodarcze na wsi¹

grupy gospodarstw wg wielkości posiadanych gruntów w ha	ilość gospodarstw		wielkość posiadłości	
	1939 w %/0/0	1946 w %/0/0	1939 w %/0/0	1946 w %/0/0
0,5 — 5,0	56,0	44,5	10,3	11,7
5,0 — 20,0	33,0	47,5	30,0	49,0
20,0 — 50,0	8,5	6,8	20,8	22,2
50,0 — 100,0	1,4	1,0	9,2	8,1
ponad 100,0	1,1	0,2*	29,7	9,0*
razem	100,0	100,0	100,0	100,0

* własność społeczna

¹ W. Ulbricht, *Unsere Wirtschaftspolitik*, s. 5, Dietz Verlag, Berlin 1949.

Jak widać z przytoczonej tabelki, na wsi dokonały się głębokie przemiany społeczne. W 1939 r. mało- i średniorolne gospodarstwa, stanowiące 89% ogólnej ilości gospodarstw, zajmowały tylko 40,3% ogółu ziemi uprawnej, podczas gdy w 1946 r. stanowiły 92,0% ogólnej ilości gospodarstw, a przypadało na nie 60,7%. Na majątki obszarowe powierzchni ponad 100 ha przypadało w 1939 r. aż 29,7% ziemi, po zakończeniu reformy rolnej natomiast zlikwidowane zostały całkowicie (9% stanowi ziemię państwową i miejską). Tak więc na czoło wysunęło się chłopstwo mało- i średniorolne. Liczbowo (7,8% ogólnej ilości gospodarstw) mniejsza grupa kułaków (od 20 do 100 ha) odgrywała jednak na wsi jeszcze znaczną rolę (30,3% ziemi).

Zlikwidowanie źródeł faszyzmu i wojny oraz wcielenie w życie uchwał poczdamskich odnośnie do demokracji Niemiec wymagały przede wszystkim złamania potęgi ekonomicznej twórców i podpory faszyzmu niemieckiego — przedstawicieli i zauszników kapitalizmu monopolistycznego w przemyśle. Przemysł niemiecki z okresu między obu wojnami światowymi wykazywał wysoki, wciąż wzrastający stopień koncentracji produkcji i kapitału. Szczególnie w latach poprzedzających drugą wojnę światową, jak i w latach wojennych, proces koncentracji i centralizacji kapitału i produkcji wzmocnił w Niemczech hitlerowskich w olbrzymim stopniu potęgę monopoli, które na terytorium samych tylko Niemiec wschodnich dawały 59% całej produkcji przemysłowej, przy czym procent ten w skali całych Niemiec był znacznie wyższy ze względu na wysoko rozwinięty i zmonopolizowany przemysł ciężki, znajdujący się na zachodzie.

Dotrzymując zaleceń uchwał poczdamskich, radzieckie władze okupacyjne umożliwiły postępowym siłom społeczeństwa niemieckiego demokrację gospodarki w dziedzinie przemysłu przez zlikwidowanie potęgi potentatów przemysłowych, właścicieli trustów, koncernów, syndykatów i karteli, przez usunięcie od udziału i wpływu na życie gospodarcze aktywnych hitlerowców i innych przestępców wojennych. Rozbicie potęgi ekonomicznej tych klas społecznych, będących stale źródłem reakcji i wojny, wywłaszczenie i przekazanie ich przedsiębiorstw w ręce organów samorządowych miast, prowincji i krajów było niezbędnym warunkiem demokracji Niemiec, rozwoju produkcji, budowy nowej, prawdziwie pokojowej gospodarki.

Przez zniesienie panowania monopolistów finansowych i przemysłowych oraz junkierskich obszarników zlikwidowano w radzieckiej strefie okupacyjnej podstawy imperializmu i militarystyki niemieckiej.

W budownictwie nowego życia gospodarczego, w walce o kształtowanie lepszej przyszłości narodu niemieckiego ogromne znaczenie posiadały krajowe względnie prowincjonalne przedsiębiorstwa, w których przy bezpośrednim udziale mas pracujących w zarządzaniu kształtować się zaczął nowy stosunek do pracy, rozwijały się nowe metody pracy oraz nieskrępowana wymiana doświadczeń zarówno wewnątrz przedsiębiorstw, jak i między poszczególnymi przedsiębiorstwami krajowymi. W tych warunkach przedsiębiorstwa krajowe posiadały wszelkie dane ku temu, by zwycięsko współzawodniczyć w rozwoju produkcji z przedsiębiorstwami prywatnymi, których ilość była dużo większa od przedsiębiorstw krajowych.

Tablica 2
Struktura społeczna przedsiębiorstw w strefie wschodniej²
(1946 rok)

kraj	ilość przedsiębiorstw krajowych	ilość przedsiębiorstw prywatnych
Saksonia	1.002	12.500
Saksonia Anhalcka	691	4.200
Brandenburgia	600	4.093
Turyngia	286	5.667
Meklemburgia	391	1.573
razem	2.970	28.033

W 1946 r. z ogólnej ilości przedsiębiorstw przypadało średnio na przedsiębiorstwa krajowe 9,6%, zaś na prywatne 90,4% tzn., że stosunek pierwszych do drugich wynosił w zaokrągleniu 1 : 9. Jeśli chodzi o przedsiębiorstwa krajowe, to były przede wszystkim większe przedsiębiorstwa górnicze, obróbki metali, chemiczne, włókiennicze i papiernicze. Pewne przedsiębiorstwa zaopatrzeniowe, transportowe oraz zjednoczenia budowlane przeszły pod zarząd powiatowy lub miejski albo przekazane zostały spółdzielniom. Większą natomiast część przedsiębiorstw małych i średnich sprzedano lub wydzierżawiono osobom prywatnym, uwzględniając przesiedleńców, poszkodowanych przez działania wojenne oraz ofiary faszyzmu.

W maju 1947 r. sejmy poszczególnych krajów radzieckiej strefy okupacyjnej uchwaliły ustawy, na mocy których przedsiębiorstwa trudniące się wydobyciem i produkcją węgla, potasu, rud, soli itp. zostały uspołecznione i przekazane pod zarząd poszczególnych krajów. Równocześnie w ręce ludu przeszły wszystkie bogactwa naturalne (węgiel kamienny i brunatny, rudy, saliny, gaz ziemny itp.). Tym samym organa ustawodawcze strefy wschodniej powzięły ważną decyzję w zakresie umocnienia i dalszego rozwoju demokratycznej gospodarki.

Dalszym krokiem w rozwoju demokratycznej gospodarki było stworzenie państwowego aparatu handlu hurtowego, organizacja państwowych central handlu wewnętrznego i zagranicznego oraz powstanie w 1948 r. państwowego handlu detalicznego i rozwój państwowych organizacji handlowych.

Dla zapewnienia umocnienia i rozwoju nowego ustroju demokratycznego przeprowadzono również reformy w dziedzinie szkolnictwa i sądownictwa, zbudowano nowy antyfaszystowski aparat państwowy i samorządowy, stojący na straży praworządności.

Na skutek zasadniczych zmian, zaszłych w całej strukturze ekonomicznej i socjalnej, powstał we wschodniej części Niemiec nowy, antyfaszystowski-demokratyczny ustrój społeczny, w którym po raz pierwszy w historii Niemiec najważniejsze pozycje władzy ekonomicznej i politycznej przeszły w ręce ludu pracującego.

Zarówno w dziedzinie rolnictwa, jak i w dziedzinie przemysłu władze okupacyjne państw kapitalistycznych w Niemczech zachodnich sparaliżowały przeprowadzenie demokratycznych reform społecznych, przewidzianych w uchwałach poczdamskich. Pod presją i kierownictwem amerykańskiego

² Die Wirtschaft, 1947, nr 3.

kapitału monopolistycznego kapitalistyczne mocarstwa okupacyjne doprowadziły do rozbitcia postępowych sił narodu niemieckiego i wkroczyły na drogę reaktywizacji gospodarczo-politycznej działalności elementów neohitlerowskich, profaszystowskich i rewizjonistycznych. W zachodnich strefach okupacyjnych Niemiec doszły w dziedzinie gospodarczej i politycznej ponownie do głosu te siły, które doprowadziły poprzednio naród niemiecki do największej w jego historii katastrofy. Dążenie monopoli do osiągnięcia maksymalnych zysków pchnęło zmierzający do panowania nad światem imperializm amerykański na drogę odrodzenia niemieckiego militarysty dla wykorzystania go w swoich agresywnych planach rozpętania nowej wojny światowej. Imperializm amerykański nastawił się w swojej polityce na ożywienie niemieckiego kapitału monopolistycznego i junkierstwa, na przekształcenie potencjału gospodarczego Niemiec zachodnich w bazę zbrojeniową armii północno-atlantycznej. Rozbitcie Niemiec i przekreślenie przez imperializm anglo-amerykański jedności Niemiec spowodowało, że życie polityczno-gospodarcze narodu niemieckiego nie rozwijało się w ramach jednego organizmu państwowego, lecz w oderwanych od siebie strefach okupacyjnych.

Wprowadzenie w życie nowej praworządności, budownictwo nowego, demokratycznego ustroju społeczno-ekonomicznego w radzieckiej strefie okupacyjnej Niemiec nie odbywało się bez przeszkód, bez zacieklego oporu ze strony przeżytych, reakcyjnych klas społecznych. W ostrej walce klasowej masy pracujące tej części Niemiec toczyły pod przewodnictwem Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności nieprzerwane boje o zwycięstwo i rozwój tego co nowe, o likwidację i ostateczne zniesienie pozostałości faszysty. Osiągnięcia w tym zakresie podsumował na II Zjeździe SED sekretarz generalny Komitetu Centralnego SED Walter Ulbricht:

„W gospodarce radzieckiej strefy okupacyjnej Niemiec zaszły poważne zmiany. Przez wywłaszczenie przedsiębiorstw i koncernów przestępców wojennych oraz aktywnych hitlerowców przeważająca część wielkich przedsiębiorstw stała się własnością społeczną, a wielkie banki są obecnie bankami państwa demokratycznego. Oznacza to, że prywatno-kapitalistyczne, egoistyczne interesy starych właścicieli koncernów nie określają już polityki gospodarczej. Stworzone zostały podstawowe warunki wprzęgnięcia gospodarki w służbę narodu“³.

Przy poparciu radzieckich władz okupacyjnych i aktywności mas pracujących stworzona została w Niemczech wschodnich nowa baza ekonomiczna. Reforma przemysłowa przeprowadzona na ówczesnym etapie rozwojowym Niemiec wschodnich (1945/46 r.) przywróciła w znacznej części gospodarki narodowej zgodność stosunków produkcji z charakterem sił wytwórczych. Również w rolnictwie, obciążonym na skutek „pruskiej drogi“ rozwoju kapitalizmu w dużym stopniu przytłakami feudalnymi, przeprowadzenie demokratycznej reformy rolnej, zlikwidowanie własności junkierskiej i feudalnych stosunków zależności oraz stworzenie samodzielnych gospodarstw chłopskich zlikwidowało antagonistyczną sprzeczność między stosunkami produkcji a charakterem sił wytwórczych. W ówczesnych warunkach wobec braku przesłanek ekonomicznych i ideologicznych nie można było tworzyć masowo na

³ Protokoll der Verhandlungen des II. Parteitagés der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands, s. 321. Dietz Verlag, Berlin 1947.

wyłączonej ziemi ani wielkich gospodarstw państwowych, ani spółdzielni produkcyjnych, dlatego też ograniczono się do stworzenia tylko kilkunastu wzorowych gospodarstw uspołecznionych.

Gospodarkę Niemiec przedwojennych charakteryzował wysoki udział produkcji przemysłowej w globalnym produkcie społecznym. Przemysł niemiecki zajmował pod względem wielkości produkcji jedno z czołowych miejsc wśród wysoko uprzemysłowionych krajów świata. Udział przemysłu znajdującego się na poszczególnych terytoriach powojennych stref okupacyjnych w globalnej produkcji przemysłowej Niemiec był przed wojną dość znacznie zróżnicowany:

Tablica 3
Wielkość produkcji przemysłu niemieckiego w 1936 r.
wg stref okupacyjnych⁴

strefy	wartość produkcji w mln RM	%-wy udział w glob. prod. przem.
brytyjska	11.759	36,76
radziecka	8.309	25,97
amerykańska	6.153	19,23
francuska	2.784	8,70
Berlin	2.984	9,34
razem	31.989	100,00

Jak wynika z powyższej tabelki, spośród wszystkich stref okupacyjnych Niemiec strefa radziecka zajmowała przed wojną drugie miejsce pod względem wartości produkcji przemysłowej (25,97%).

W ramach przemysłu ogólnoniemieckiego istnieją między poszczególnymi strefami silne wzajemne powiązania, powstałe na skutek historycznego rozwoju podziału pracy i specjalizacji. Dane statystyczne dotyczące 1936 r. wykazują znaczną specjalizację przemysłu niemieckiego na poszczególnych obszarach. W strefie wschodniej znajdował się przede wszystkim silnie rozwinięty przemysł precyzyjny i optyczny, przemysł ceramiczny i szklany, przemysł środków konsumpcji i przemysł środków produkcji dla wytwarzania środków konsumpcji, w tym szczególnie wysoko rozwinięte budownictwo maszyn i urządzeń dla przemysłu tekstylnego, skórzanego, poligraficznego, papierniczego i spożywczego, których produkcja przekraczała zapotrzebowanie wewnętrzne Niemiec wschodnich. W Niemczech zachodnich, szczególnie w strefie brytyjskiej, skoncentrowany był przede wszystkim przemysł ciężki, przemysł podstawowych surowców — jak węgiel, rudy metali, surowka żelaza, stal, wyroby walcowane itp. — gdyż w Zagłębiu Ruhry posiadał on najlepsze naturalne warunki rozwojowe ze względu na istnienie tam bogatych złóż surowcowych oraz wysoko rozwiniętej techniki przemysłu wydobywczego. W tej sytuacji gospodarka strefy wschodniej potrzebowała koniecznie dostaw surowców przemysłowych i półfabrykatów z Niemiec zachodnich, a z drugiej strony strefy zachodnie na skutek historycznie rozwiniętego podziału pracy nie mogły obyć się bez produkcji przemysłu maszynowego strefy wschodniej oraz bez takich surowców i półfabrykatów, jak np. celuloza, papier, buna, potas i wiele

⁴ Zestawiono na podstawie danych zawartych w Deutschland — Jahrbuch 1949, s. 172. West-Verlag, Essen 1949.

innych. Okoliczność ta wyjaśnia olbrzymie trudności, jakie powstały w przemyśle na skutek podziału Niemiec na strefy. Stąd też uchwały poczdamskie przewidywały konieczność zjednoczenia Niemiec nie tylko ze względów politycznych, lecz przede wszystkim i ekonomicznych. Gospodarca jednąś Niemiec oparta na demokratycznej zwartości politycznej — oto niezbędne warunki, od których urzeczywistnienia zależało jak najszybsze pokonanie istniejącej depresji i przezwycięzenie olbrzymich trudności gospodarczych w całym powojennych Niemczech.

Gospodarka Niemiec, a szczególnie przemysł niemiecki, wprzęgnięty w hitlerowskie plany podboju i zdołycia panowania nad światem, podporządkowany był aż do ostatnich granic produkcji zbrojeniowej i celom wojennym. Z tego też względu po całkowitym załamaniu się faszyzmu niemieckiego rozmiary zniszczeń wojennych przemysłu niemieckiego były tak olbrzymie, iż wydaje się, że historia nie wykazuje w tym przypadku analogicznego zjawiska. Anarchia, rozprzężenie i chaos, tysiące całkowicie zniszczonych, zbombardowanych i uszkodzonych przedsiębiorstw — oto zwięzła charakterystyka sytuacji gospodarki niemieckiej bezpośrednio po zakończeniu wojny. Zdolność produkcyjna przemysłu Niemiec wschodnich wynosiła wówczas ok. 35% zdolności produkcyjnej z 1936 r. W tych warunkach wszystko zależało dosłownie od inicjatywy mas pracujących. Trzeba było natychmiast wziąć się do pracy, do uruchomienia istniejących przedsiębiorstw, odbudowania transportu i rolnictwa, by zapewnić zaopatrzenie ludności w najniezbędniejsze środki żywności, wodę, opał, elektryczność itp. Od samego początku było też rzeczą zrozumiałą, że w obliczu olbrzymich zniszczeń oraz przypadających na Niemcy zobowiązań reparacyjnych — skuteczne budownictwo nowego życia gospodarczego odbywać się mogło tylko w warunkach planowego nim kierownictwa. Bez planowego kierowania gospodarką i ściśle ustalonego rozdziału produkcji na rynek wewnętrzny, na dostawy reparacyjne i eksport, odbudowa przemysłu z chaosu powojennego była wręcz nie do pomyślenia. Z tego oczywiście nie wynika, że planowy rozwój gospodarki konieczny był jedynie ze względu na ówczesny stan, w jakim się ona wówczas znajdowała.

Reformy społeczno-ekonomiczne przeprowadzone w strefie radzieckiej w 1945 r. — uspołecznienie i przekazanie na własność ludu pracującego podstawowych środków produkcji — stworzyły nie tylko warunkij umożliwiające planowanie gospodarki narodowej, lecz spowodowały równocześnie powstanie obiektywnej konieczności tego planowania. Anarchia i chaos cechujące ówczesny stan gospodarki spotęgowały jeszcze bardziej obiektywną konieczność planowego kierownictwa ekonomicznego. W radzieckiej strefie okupacyjnej zaczęło więc działać w nowo powstałych warunkach społeczno-ekonomicznych — chociaż w o wiele węższym zakresie aniżeli w krajach demokracji ludowej — prawo planowego, proporcjonalnego rozwoju gospodarki narodowej.

W radzieckiej strefie okupacyjnej usuwanie zniszczeń wojennych, przywracanie zdolności produkcyjnej maszyn i urządzeń i przestawienie przemysłu na produkcję pokojową odbywały się w niezwykle trudnych warunkach, przy pomocy prymitywnych środków i improwizacji. Wkrótce jednak po uruchomieniu produkcji stwierdzono, że przedsiębiorstwa nie zawsze produkowały to, co było rzeczywiście niezbędne. Szczególnie przestawiona na tory poko-

jowe produkcja przemysłu metalowego zagrażała zalaniem rynku takimi towarami, które zarówno pod względem ilości, jak i asortymentu nie odpowiadały najistotniejszym wówczas potrzebom społeczeństwa. Dało o sobie znać prawo rządzące życiem gospodarczym a wymagające planowego i proporcjonalnego rozwoju produkcji uspołecznionych przedsiębiorstw. Zaistniała obiektywna konieczność krótkoterminowego planowania produkcji przemysłowej dla kierowania nią — chociażby tylko w przybliżeniu — zgodnie z wymogami tego prawa. Wymogi te spełniały na ówczesnym etapie rozwoju zarządzenia produkcyjne Radzieckiej Administracji Wojskowej i wytyczne centralnych zarządów, ustalone dla poszczególnych przedsiębiorstw. Konieczność rozpoczęcia odbudowy „od dołu“, a więc i planowanie oddolne spowodowały, że punkt ciężkości spoczywał w tym czasie na jednostkach administracyjnych krajowych i powiatowych. Zadecydowało to o szybkim wzroście produkcji, aktywny zaś udział mas pracujących w wykonywaniu zadań produkcyjnych sprawił, że osiągnięto wyniki, którymi nie mogła się poszczycić żadna z zachodnich stref okupacyjnych. Produkcja przemysłowa w strefie wschodniej osiągnęła pod koniec 1945 r. blisko 40% (podczas gdy w strefie angielskiej tylko około 25%, a w amerykańskiej około 21%) poziomu produkcji z 1936 r.

Odbudowa i rozwój gospodarki wszystkich stref okupacyjnych Niemiec uzależnione były przede wszystkim od wielkości wydobycia węgla kamiennego i produkcji koksu, stanowiących źródło zaopatrzenia w podstawowe surowce i paliwo całej gospodarki narodowej, oraz od wielkości produkcji surówki żelaza, stali i wyrobów walcowanych. W radzieckiej strefie okupacyjnej z najważniejszych produktów przemysłu surowców podstawowych brak było pięciu, a to: węgla kamiennego, koksu, surówki żelaza, stali i wyrobów walcowanych. Znaczny deficyt w zakresie tych podstawowych surowców wysuwał się na czoło olbrzymich trudności odbudowy gospodarczej. Ze względu na brak naturalnych warunków dla rozwoju własnej bazy surowców podstawowych obszar strefy wschodniej uzależniony był zawsze od dostaw z Niemiec zachodnich. W 1936 r. produkcja stali wynosiła w Niemczech 19,2 mln ton, z czego na obszar strefy wschodniej przypadało tylko 1,445 mln ton, tj. 7,5%. Jeszcze większe różnice występowały w produkcji surówki żelaza, która w całych Niemczech wynosiła w 1936 r. 15,3 mln ton, przy czym udział strefy wschodniej w tej produkcji wynosił tylko 260 tys. ton, tj. 1,7%⁵. Jeśli zaś wszystkie gałęzie przemysłu obróbki żelaza i stali uzależnione były od dostaw tych surowców z Zagłębia Ruhry, to dotyczy to przede wszystkim obszaru strefy wschodniej, która np. w zakresie stali walcowanej aż 3 mln ton, tj. około 66% swojego zapotrzebowania pokrywała dostawami z Zagłębia Ruhry. Podobnie przedstawiała się sytuacja w zakresie węgla kamiennego. Wydobycie węgla kamiennego na obszarze strefy wschodniej wynosiło w 1936 r. 3,6 mln ton, podczas gdy roczne zapotrzebowanie samego tylko kolejnictwa tej strefy wynosiło 5,5 mln ton. Centrum niemieckiego przemysłu węgla kamiennego położone jest na zachodzie, w strefie radzieckiej natomiast zasoby węgla kamiennego są nieznaczne, pokłady wyczerpują się, a naturalne warunki eksploatacji są bardzo trudne. Eksploatacja bogatych złóż węgla brunatnego

⁵ Por.: Einheit, 1953, nr 3, s. 267—268.

strefy wschodniej nie mogła, rzecz jasna, stanowić podstawy do zastąpienia we wszystkich dziedzinach węgla kamiennego.

Przytoczone przykłady, chociaż obejmują tylko pewien wycinek powiązań gospodarczych między Niemcami wschodnimi a zachodnimi, obrazują wyraźnie olbrzymie trudności gospodarcze strefy wschodniej zarysowujące się przy przewyższeniu dysproporcji spowodowanych rozbiciem Niemiec. Brak podstawowych surowców hamował w poważnym stopniu rozwój produkcji i odbudowę gospodarki w Niemczech wschodnich. Polityka imperializmu amerykańskiego, reaktywizująca elementy faszystowskie w Niemczech zachodnich, pogłębiała rozbięcie Niemiec, co na ówczesnym etapie uwieńczone zostało przeprowadzeniem w 1948 r. separatystycznej reformy walutowej, drastycznym ograniczeniem eksportu surowców podstawowych z Bizonii do Niemiec wschodnich, a następnie blokadą ekonomiczną strefy wschodniej. Jeśli mimo tych trudności odbudowa gospodarki strefy wschodniej postępowała szybko naprzód i w 1948 r. produkcja przemysłowa wzrosła o 68% w stosunku do poziomu z 1946 r. i osiągnęła 72,1% stanu z 1936 roku, to przede wszystkim dzięki zastosowaniu planowości w życiu gospodarczym oraz wzrastającej aktywności mas pracujących.

*

Ze względu na głęboki upadek gospodarki i konieczność rozpoczęcia od podstaw nowego budownictwa rozwój gospodarki strefy wschodniej po r. 1945 nie mógł odbywać się według jednolitego planu narodowo-gospodarczego. Przejęcie kluczowych pozycji na własność ludu pracującego, wzrost świadomości mas pracujących i rozwój sektora ludowego oraz demokratycznych organów zarządu i planowania, uwieńczone utworzeniem w 1947 r. Niemieckiej Komisji Gospodarczej oraz powstaniem zjednoczeń przedsiębiorstw społecznych — zakończyły najważniejszy etap organizacyjnego umacniania na wszystkich odcinkach gospodarczych sektora społecznego, który w 1948 r. dawał już ok. 50% globalnej produkcji przemysłowej, stwarzając realne możliwości oraz konieczność opracowywania jednolitych narodowych planów gospodarczych. Oznaczało to równocześnie przejście od mniej do bardziej doskonałych metod planowania, od planowania krótkoterminowego do świadomego perspektywicznego planowania gospodarki narodowej. Wprowadzenie centralnego, jednolitego i perspektywicznego planowania gospodarczego zapoczątkowane zostało dwuletnim planem odbudowy i rozwoju gospodarki narodowej na lata 1949—1950.

Wzrost aktywności i twórczej inicjatywy klasy robotniczej oraz szeroki rozwój ruchu współzawodnictwa pracy przyczyniły się do znacznego przekroczenia zadań planu dwuletniego. Plan dwuletni zakładał osiągnięcie w 1950 r. 95% poziomu produkcji przemysłowej z 1936 r. W rzeczywistości produkcja wzrosła do 110,7% stanu przedwojennego⁶.

Wykonanie zadań planu dwuletniego i odbudowa gospodarki ze zniszczeń wojennych uwarunkowane były nie tylko uruchomieniem całkowicie zniszczonych lub uszkodzonych przedsiębiorstw. Reprodukacja rozszerzona wymagała

⁶ Der deutsche Zweijahrplan für 1949—50, s. 181. Dietz Verlag, Berlin 1949. — Die Wirtschaft, 1950, nr 41, 1951, nr 7.

już w tym planie zastosowania odpowiednich środków dla powstrzymania dalszego pogłębiania się dysproporcji oraz zapoczątkowania zwalczania istniejących dysproporcji i stwarzania warunków dla generalnego procesu łamania starych i tworzenia nowych proporcji w przyszłym planie perspektywicznym. Dlatego też w tym okresie nastąpił szybki rozwój niektórych gałęzi przemysłu hutniczego. W 1950 r. w stosunku do poziomu z r. 1948 produkcja przemysłu hutniczego wzrosła o 129%, przemysłu elektrotechnicznego o 79%, przemysłu budowy maszyn o 65%, przemysłu chemicznego o 57%, przemysłu precyzyjnego i optycznego o 57%. Natomiast rozwój produkcji przemysłu górniczego i energetycznego był znacznie wolniejszy, w pierwszej bowiem gałęzi wzrost produkcji wynosił 16%, a w drugiej 19%. Nastąpił również znaczny wzrost produkcji przemysłu lekkiego (o 62%) i przemysłu rolno-spożywczego (o 52%).

Poważne sukcesy osiągnięto także w odbudowie rolnictwa. W okresie planu dwuletniego nastąpił czterokrotny wzrost ilości bydła i trzody chlewnej, osiągnięto przedwojenną wielkość obszaru zasiewów i przedwojenną wielkość zbiorów najważniejszych kultur roślinnych. W odbudowie i rozwoju gospodarki rolnej znaczną rolę odegrały Państwowe Ośrodki Maszynowe (MAS), które w 1950 r. dysponowały już ilością 11.000 traktorów.

Rozwój gospodarki szedł w parze z umacnianiem i wzrostem ciężaru gatunkowego sektora uspołecznionego. Jeśli przyjąć, że w 1945 r. udział sektora uspołecznionego (państwowego i spółdzielczego) w globalnym produkcie społecznym wynosił 0%, to w r. 1946 stanowił 19,5%, w 1948 r. 42,9%, a w r. 1950 54,5%⁷. Jeszcze wyższy był udział sektora uspołecznionego w globalnej produkcji przemysłowej i wyrażał się w 1950 r. wskaźnikiem 77%, przy czym w przemyśle ciężkim wynosił średnio około 91%.

W wyniku zwycięskiego wykonania zadań planu dwuletniego stworzone zostały wyjściowe pozycje do dalszego, wszechstronniejszego kierowania perspektywicznego życiem społeczno-ekonomicznym, do pięcioletniego planu rozwoju gospodarki narodowej Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

*

Układ poczdamski nie przewidywał utworzenia z poszczególnych stref okupacyjnych oderwanych od siebie niemieckich jednostek terytorialnych. Poszczególne strefy okupacyjne stanowić miały jedynie jednostki administracji państw okupacyjnych, natomiast dla załatwiania spraw dotyczących całej strefy lub kilku stref właściwa być miała Sojusznicza Rada Kontroli lub centralne organa niemieckie. Było to jedyne słuszne stanowisko, jeśli miały powstać nowe, demokratyczne i zjednoczone Niemcy. Imperialiści anglo-amerykańscy, chcąc wykorzystać dla swych agresywnych planów militarystyczny potencjał przemysłowy Niemiec, robili wszystko, aby nie dopuścić do zjednoczenia Niemiec, sabotowali każdy wysiłek podejmowany przez Związek Radziecki w celu przyspieszenia realizacji uchwał poczdamskich. Realizując swoją politykę rozbicia Niemiec imperialiści anglo-amerykańscy utworzyli we wrześniu 1949 r. separatystyczne państwo niemieckie. Na czele tzw. Niemieckiej Republiki Federalnej stanął rząd, składający się z przedstawicieli niemieckiego kapitału monopolistycznego i junkierskich obszarników. Widząc

⁷ Por. Die Wirtschaft, 1952, nr 8.

w niemieckim kapitale monopolistycznym swego głównego sprzymierzeńca w Europie zachodniej, kapitalistyczne mocarstwa okupacyjne rozpoczęły przygotowywanie procesu remilitaryzacji Niemiec zachodnich i odbudowy hitlerowskiego Wehrmachtu.

Ponieważ mocarstwa zachodnie nie myślały o realizacji uchwał poczdamskich, postępowe siły w Niemczech wschodnich zmuszone zostały do samobrony ogólnoniemieckich interesów w walce o narodową niezależność swojej ojczyzny.

Zwycięstwo sił demokracji w Niemczech wschodnich oraz zdecydowana postawa narodu niemieckiego wobec rozbijackiej polityki imperializmu anglo-amerykańskiego umożliwiły powstanie w październiku 1949 r. Niemieckiej Republiki Demokratycznej, która stała się bazą walki o zjednoczenie Niemiec.

W oparciu o blok demokratycznych partii i organizacji masowych ukonstytuował się w Berlinie rząd Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Niemiecka Republika Demokratyczna powstała w wyniku głębokich reform społeczno-ekonomicznych, urzeczywistnionych przez politykę Związku Radzieckiego, opartą na uchwałach poczdamskich. Niemiecka Republika Demokratyczna zagroziła drogę imperializmowi amerykańskiemu do podporządkowania sobie całych Niemiec, powstało pierwsze w historii Niemiec demokratyczne i pokojowe państwo niemieckie.

Powstanie Niemieckiej Republiki Demokratycznej miało zasadnicze znaczenie dla zbudowania zjednoczonych, demokratycznych i pokojowych Niemiec, gdyż przeprowadzone w Niemczech wschodnich pod przewodnictwem Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności reformy społeczno-gospodarcze umożliwiły powstanie w tej części kraju nowego ustroju, ustroju antyfaszystowsko-demokratycznego, opierającego się na sojuszu klasy robotniczej z chłopstwem pracującym i współpracy wszystkich postępowych demokratycznych sił przy kierowniczej roli robotniczej. Utworzenie NRD oznaczało dalsze umocnienie antyfaszystowsko-demokratycznego ustroju w Niemczech wschodnich, a tym samym oznaczało pogłębienie realizacji warunku politycznego, koniecznego dla planowego kierowania rozwojem gospodarki narodowej. Spełniane dotychczas przez Radziecką Administrację Wojskową naczelną funkcję polityczno-gospodarcze w strefie wschodniej przejął rząd NRD, uzyskując stopniowo samodzielność polityczną i gospodarczą. Wraz z utworzeniem rządu NRD powstało również Ministerstwo Planowania, które przekształcone zostało później w Państwową Komisję Planowania. W ten sposób utrwalona została dominująca i rozstrzygająca rola planowania jako podstawa rozwoju gospodarczego Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Już w lutym 1950 r. Biuro Polityczne SED wydało polecenie opracowania pięcioletniego planu rozwoju gospodarki narodowej NRD na lata 1951—1955. Po dokładnym przeanalizowaniu projektu przyszłego planu perspektywicznego przyjęty został przez III Kongres SED (lipiec 1950 r.). Przedterminowe wykonanie planu dwuletniego oraz ścisła współpraca gospodarcza z ZSRR i krajami demokracji ludowej stworzyły niezbędne warunki dla dalszego rozwoju gospodarki narodowej NRD w ramach planu pięcioletniego. Dla Niemieckiej Republiki Demokratycznej pięcioletni plan gospodarczy ma ogromne znaczenie ekonomiczne i polityczne. Poprzez odbudowę i rozbudowę pokojowej gospodarki zapewnia on podniesienie dobrobytu mas pracujących oraz rozkwit we

wszystkich dziedzinach życia gospodarczego, kulturalnego i naukowego, a ludności Niemiec zachodnich wskazuje, jakimi drogami winien odbywać się pokojowy i demokratyczny rozwój społeczno-gospodarczy.

W interesie całego narodu niemieckiego i walki o jedność demokratycznych Niemiec plan pięcioletni kładzie szczególny nacisk na szybki rozwój produkcji przemysłowej. Podczas gdy w 1936 r. wartość globalnej produkcji przemysłowej na terenie dzisiejszej NRD wynosiła 21.282 mln marek, to w 1955 r., czyli w ostatnim roku planu pięcioletniego, wyniesie ona 45.006 mln marek. Oznacza to wzrost produkcji przemysłowej o 92,3% w stosunku do wyjściowego r. 1950 oraz przeszło dwukrotne przekroczenie przedwojennej produkcji z 1936 r. Największą uwagę zwraca się w planie na dalszy rozwój i umocnienie przemysłu sektora uspołecznionego. W okresie pięciu lat produkcja przemysłowa sektora uspołecznionego wzrośnie w porównaniu z poziomem 1950 r. do 224,8%, produkcja zakładów prywatnych do 166,7%, a zakładów rzemieślniczych do 166,5%. Tym samym dzięki szybkiemu rozwojowi produkcji udział sektora uspołecznionego w globalnej produkcji przemysłowej wyniesie w 1955 r. 81,2%⁸.

Dla osiągnięcia zaplanowanego tempa wzrostu produkcji plan pięcioletni przewiduje wzrost wydajności pracy w przemyśle uspołecznionym średnio o 72%, w tym w hutnictwie o 88%, w przemyśle budowy maszyn o 83%, a w przemyśle chemicznym o 112%, i to poprzez rozwinięcie ruchu przodownictwa i współzawodnictwa pracy, stosowanie nowych metod pracy i wprowadzanie postępu technicznego. Wzrost wydajności pracy jest głównym czynnikiem obniżki kosztów własnych produkcji, która w przemyśle uspołecznionym wyniesie w okresie planu pięcioletniego co najmniej 26,8%. W związku ze wzrostem liczby zatrudnionych w gospodarce narodowej o 13% oraz w związku z dalszym podwyższeniem płac przeciętnych w całej gospodarce narodowej o 16,5%, a w przemyśle o 20%, globalny fundusz płac w 1955 r. wzrośnie do 131% stanu z r. 1950.

Decydującym czynnikiem rozwoju całej gospodarki narodowej jest przemysł ciężki i surowców podstawowych, dlatego w okresie planu pięcioletniego w szczególnie szybkim tempie rozwijają się: przemysł hutniczy, przemysł budowy maszyn, przemysł górniczy i przemysł energetyczny, stanowiące podstawę całego rozwoju ekonomicznego kraju. Forsowny rozwój tych dziedzin przemysłu jest obiektywną koniecznością również z tego względu, że stanowiąc ma podstawę do zlikwidowania dysproporcji wynikłych na skutek rozbitcia Niemiec. Stąd też zwrócono szczególną uwagę na nowe budownictwo zakładów hutniczych, kopalń, elektrowni i przedsiębiorstw budowy maszyn, a szczególnie maszyn ciężkich. Z ogólnych nakładów inwestycyjnych w wysokości 28.614 mln marek przewidziano na inwestycje w przemyśle 15.372 mln marek, przez co wartość majątku trwałego przemysłu państwowego wzrośnie o 54%, w tym przemysłu hutniczego o 217%, przemysłu stocznioowego o 205%, przemysłu chemicznego o 180%, przemysłu budowy maszyn ciężkich o 70%, przemysłu węglowego o 75% i przemysłu energetycznego o 55%. Dla poszcze-

⁸ Dane liczbowe dotyczące zadań planu pięcioletniego zaczerpnięto lub obliczono na podstawie materiałów z: „Gesetz über d. Fünfjahresplan“, 8 Schriftenreihe der DDR, Deutscher Zentralverlag, Berlin 1951.

gólnych gałęzi przemysłu plan pięcioletni przewiduje następujący wzrost produkcji:

Tablica 4

Rozwój produkcji przemysłowej NRD w planie pięcioletnim

gałęzie przemysłu	1955 : 1950
przemysł energetyczny	182,7%
przemysł górniczy	169,7%
przemysł hutniczy	253,6%
przemysł budowy maszyn	214,8%
przemysł elektrotechniczny	189,3%
przemysł precyzyjny i optyczny	238,9%
przemysł chemiczny	204,4%
przemysł materiałów budowlanych	209,8%
przemysł rolno-spożywczy	186,9%
przemysł lekki	199,6%
w tym: przemysł drzewny	134,5%
przemysł włókienniczy	183,7%
przemysł celulozowo-papierniczy	157,3%
przemysł poligraficzny	139,0%

Sztandarowym obiektem planu pięcioletniego NRD jest rozpoczęta w dniu 1. 1. 1951 r. budowa olbrzymiego kombinatu hutniczego „Wschód“ w Fürstenberg nad Odrą, przemianowanego później na kombinat hutniczy „J. W. Stalin“, którego roczna produkcja surówki żelaza w 1955 r. wynosić będzie 900.000 ton. Powstając na granicy pokoju nad Odrą i Nysą, kombinat „J. W. Stalin“, który swoją produkcję opierać będzie na dostawach rudy żelaza ze Związku Radzieckiego oraz dostawach koksu z Polski, jest żywym przykładem przyjaźni i współpracy gospodarczej między krajami obozu demokracji i pokoju.

Określone w planie pięcioletnim tempo rozwoju poszczególnych gałęzi przemysłu pozwoli na osiągnięcie w 1955 r. następujących wielkości produkcji w zakresie najważniejszych wyrobów:

Tablica 5

Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłowych w planie pięcioletnim Niemieckiej Republiki Demokratycznej

rodzaj wyrobu	wielkość produkcji	1955 : 1950
energia elektryczna	33,4 mld kWh	176,8%
węgiel kamienny	3,5 mln ton	124,8%
węgiel brunatny	225,2 mln ton	164,0%
brykiety z węgla brunatnego	60,8 mln ton	161,5%
rudy żelaza	3,7 mln ton	910,0%
rudy miedzi	2,7 mln ton	330,0%
surówka żelaza	2,0 mln ton	594,0%
stal w blokach	3,1 mln ton	313,0%
stal walcowana	2,2 mln ton	288,0%
kwas siarkowy (SO ₂)	450 tys. ton	193,0%
cement	4,0 mln ton	287,9%
obrabiarki	—	188,0%
samochody ciężarowe	—	2480,0%
samochody osobowe	—	497,0%
tractory	—	212,8%
maszyny rolnicze	—	154,3%

Przytoczone cyfry rozwoju produkcji poszczególnych gałęzi przemysłu, jak i poszczególnych wyrobów świadczą o wysokim tempie rozwoju całego przemysłu NRD w okresie planu pięcioletniego, przy czym ze względu na konieczność usunięcia dysproporcji w gospodarce narodowej, wynikłych z poprzedniego kapitalistycznego rozwoju, a szczególnie z rozbitcia Niemiec — tempo wzrostu produkcji poszczególnych gałęzi przemysłu jest znacznie zróżnicowane. Tak np. pod koniec planu pięcioletniego produkcja przemysłu chemicznego osiągnie 368,7%, przemysłu włókienniczego 182,9%, produkcja surówki żelaza 769,0%, a produkcja energii elektrycznej 226% poziomu z 1936 r. Jeśli dotychczas Niemiecka Republika Demokratyczna była krajem przemysłu lekkiego, to po zrealizowaniu zadań planu pięcioletniego będzie krajem przemysłu ciężkiego i zajmie wybitne miejsce wśród państw posiadających przemysł budowy maszyn ciężkich o wysokiej zdolności produkcyjnej. Zasadniczym bowiem ogniwem rozwoju przemysłu w planie pięcioletnim jest przemysł budowy maszyn ciężkich, który dostarczy potrzebnych agregatów i urządzeń dla hutnictwa, górnictwa, budownictwa środków transportowych, przemysłu chemicznego i energetycznego. W ten sposób stworzone zostaną warunki dla technizacji i mechanizacji produkcji jako podstawy wzrostu wydajności pracy, a równocześnie wzrost produkcji przemysłu budowy maszyn ciężkich umożliwi znaczne poszerzenie obrotów w ramach handlu zagranicznego. Dlatego też plan pięcioletni przewiduje zwiększenie produkcji:

maszyn dla przemysłu energetycznego	o 510 %
urządzeń dla hutnictwa i górnictwa	o 171 %
urządzeń dla przemysłu paliw	o 106 %
urządzeń dla przemysłu budowlanego	o 229 %.

W odniesieniu do gospodarki rolnej plan pięcioletni przewiduje wzrost globalnej wartości produkcji rolniczej o 57%, a to poprzez wzrost wydajności z hektara oraz wzrost pogłowia i produktywności zwierząt gospodarskich. To też plan przewiduje osiągnięcie w 1955 r. następujących przeciętnych plonów z hektara: zboża i rośliny strączkowe — 25 q, rośliny oleiste — 17 q, buraki cukrowe — 315 q, ziemniaki — 205 q. Aby zapewnić chłopstwu pracującemu ułatwienie pracy na roli i wzrost intensywnej gospodarki rolnej, plan pięcioletni zakłada zwiększenie liczby Państwowych Ośrodków Maszynowych (MAS) do 750 oraz znaczne poszerzenie wyposażenia tych ośrodków w maszyny i narzędzia rolnicze, w tym wzrost parku traktorowego o 347% (z 10.834 do 37.500).

Wszelki rozwój całej gospodarki narodowej, a przede wszystkim szybki wzrost produkcji przemysłowej przyczyni się również do znacznego wzrostu dochodu narodowego, podstawy wzrostu dobrobytu społeczeństwa. Co najmniej o 60% wzrośnie dochód narodowy w okresie planu pięcioletniego.

*

Olbrymie osiągnięcia polityczno-gospodarcze Niemieckiej Republiki Demokratycznej w dotychczasowym okresie jej rozwoju i w realizacji zadań pierwszego roku planu pięcioletniego oraz głębokie przemiany, jakie się dokonały w świadomości szerokich mas społeczeństwa, umożliwiły przejście NRD w 1952 r. do nowego etapu rozwojowego — do planowego budownictwa podstaw socjalizmu w kraju.

„Nie ulega wątpliwości — mówił na II Konferencji SED Walter Ulbricht (lipiec 1952 rok) — że demokratyczny rozwój gospodarczy kraju, jak również uświadomie-

nię klasy robotniczej i większości mas pracujących osiągnęły obecnie taki stopień, że budownictwo socjalizmu stało się podstawowym zadaniem⁹.

Uchwała II Konferencji SED o planowym budownictwie podstaw socjalizmu w NRD stanowi przełomowy moment w historycznym rozwoju niemieckiej klasy robotniczej i całego narodu niemieckiego. W sto lat od chwili uzasadnienia socjalizmu naukowego przez wielkich uczonych i działaczy niemieckich K. Marksa i F. Engelsa, nauka ta w formie konkretnego zadania historycznego wróciła do Niemiec. Zdruzgotanie przez Armię Czerwoną faszystowsko-imperialistycznego aparatu państwowego, ujęcie władzy politycznej przez klasę robotniczą w sojuszu z chłopstwem pracującym, demokratyzacja całego życia społecznego oraz olbrzymie osiągnięcia w dziedzinie ekonomicznego rozwoju kraju w ciągu siedmiu lat stworzyły nie tylko możliwość, lecz i konieczność planowego budownictwa socjalizmu w NRD. Potężnie rozwiniętym siłom wytwórczym w przemyśle uspołecznionym oraz rozwiniętym siłom wytwórczym w rolnictwie przestały odpowiadać stosunki produkcji panujące w rozdrobnionej indywidualnej gospodarce chłopskiej na wsi, stającej się hamulcem dalszego rozwoju sił wytwórczych. Prawdę tę zaczęli rozumieć w sposób praktyczny chłopcy pracujący, którzy widząc wyższość uspołecznionych gospodarstw rolnych nad gospodarką indywidualną, zaczęli tworzyć w wyniku samodzielnej decyzji, jeszcze przed lipcem 1952 r. pierwsze spółdzielnie produkcyjne. Rozwój spółdzielczości produkcyjnej, przystosowujący stosunki produkcji w rolnictwie do charakteru sił wytwórczych, posiada decydujące znaczenie dla dalszego nieskrępowanego rozwoju sił wytwórczych całej gospodarki narodowej, dla budowy podstaw socjalizmu w NRD.

Uwzględniając propozycje klasy robotniczej, chłopstwa pracującego i innych warstw ludu pracującego, Komitet Centralny SED przedstawił II Konferencji do rozpatrzenia zadanie planowego budownictwa podstaw socjalizmu w NRD.

„Budowa podstaw socjalizmu — mówił na konferencji W. Ulbricht — wynika z potrzeb rozwoju ekonomicznego oraz z interesów klasy robotniczej i wszystkich ludzi pracy. Naród niemiecki, z którego wywodzą się najwybitniejsi niemieccy uczeni Karol Marks i Fryderyk Engels, twórcy socjalizmu naukowego, urzeczywistni w NRD pod kierownictwem klasy robotniczej wielkie idee socjalizmu“¹⁰.

Przekształcenie w rzeczywistość możliwości zbudowania podstaw socjalizmu w NRD — możliwości powstałej na skutek zaistnienia obiektywnych przesłanek tego budownictwa — stawiało przed całym społeczeństwem nowe zadania natury politycznej i gospodarczej. W związku z przystąpieniem do budowy socjalizmu główne zadania polityczne dotyczyły:

„Złamania oporu obalonych i wywłaszczonych wielkich kapitalistów i obszarników, udaremnienia wszelkich podejmowanych przez nich prób przywrócenia władzy kapitału“ oraz „organizowania budownictwa socjalizmu przy pomocy zjednoczenia wszystkich ludzi pracy wokół klasy robotniczej.“¹¹

Głównym zadaniem ekonomicznym budownictwa podstaw socjalizmu była dalsza realizacja zadań planu pięcioletniego. Sektor uspołeczniony gospodarki

⁹ Einheit, 1952, nr 8, s. 739.

¹⁰ Einheit, 1952, nr 8, s. 739.

¹¹ W. Ulbricht, Die gegenwärtige Lage und die nächsten Aufgaben der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands, s. 47. Dietz Verlag, Berlin 1952.

narodowej, którego znaczenie i siłę uwypukla 79,2%-owy udział w globalnej produkcji przemysłowej w 1951 r., stał się ekonomiczną podstawą nowego ustroju, przybierając socjalistyczny charakter. W rolnictwie, dzięki zastosowaniu nowoczesnych maszyn rolniczych, dzięki rozwojowi ośrodków maszynowych i stosowaniu nowoczesnych zdobyczy agrotechniki, przekroczone przedwojenną wydajność z hektara. Równocześnie ze stosowaniem nowych narzędzi i metod pracy w rolnictwie zaczęły powstawać spółdzielnie produkcyjne, stanowiące pierwszy krok wsi na drodze ku socjalizmowi. Wynikające z budownictwa socjalizmu nowe zadania przemysłu NRD polegały przede wszystkim

... na przyspieszeniu rekonstrukcji wielkich zakładów przemysłowych na bazie przodującej techniki, na zlikwidowaniu dysproporcji powstałych wskutek rozbicia Niemiec, na opanowaniu przodującej wiedzy technicznej, na podniesieniu wydajności pracy, na przejściu we większych zakładach uspołecznionych na zasady rozrachunku gospodarczego¹².

Aby zbudować podstawy socjalizmu w NRD, trzeba więc było przede wszystkim opanować i zastosować w praktyce teorię socjalistycznej industrializacji kraju i socjalistycznej kolektywizacji wsi.

O znaczeniu i sile sektora socjalistycznego w przemyśle NRD świadczą cyfry, obrazujące wzrost udziału tego sektora w globalnej produkcji przemysłowej:

Tablica 6

Udział sektora uspołecznionego w globalnej produkcji przemysłu NRD¹³.

rok	wskaźnik
1948	40 0%
1949	68 0%
1950	77.6%
1951	79.2%
1952	81,0%

Jak już wspominałem, w kluczowych gałęziach przemysłu NRD środki produkcji stanowią niemal wyłącznie własność społeczną. Dość liczna ilość przedsiębiorstw prywatnych w gałęziach przemysłu lekkiego i spożywczego powoduje, że w 1952 r. 29% produkcji przemysłowej wytworzył sektor kapitalistyczny. Z punktu widzenia zadania zbudowania podstaw socjalizmu w NRD ciężar gatunkowy sektora uspołecznionego w globalnej produkcji przemysłowej będzie musiał naturalnie nadal systematycznie wzrastać. Uzależnione to jest głównie od szybkiego tempa rozwoju produkcji przemysłowej sektora uspołecznionego.

Socjalistyczna industrializacja kraju oraz związana z nią rekonstrukcja przemysłu i pozostałych działów gospodarki narodowej w procesie budownictwa podstaw socjalizmu w NRD przebiegać musiały z uwzględnieniem zasady nieprzerwanego i wysokiego tempa rozwoju produkcji przemysłu socjalistycznego oraz z uwzględnieniem zasady prymatu produkcji środków produkcji w rozwoju całego przemysłu.

¹² W. Ulbricht, j. wyż. s. 66.

¹³ Por. Die Wirtschaft, 1950, nr 31, 32, 41, 42; 1952, nr 28; Einheit, 1954, nr 9, s. 845.

Widzieliśmy, że zadania postawione przemysłowi w planie pięcioletnim dotyczyły zlikwidowania dysproporcji między poszczególnymi dziedzinami życia gospodarczego, szczególnie w zakresie podstawowych dla rozwoju gospodarczego surowców oraz w zakresie przemysłu maszynowego. Ta linia, choć o wiele mniej podkreślona w całokształcie zadań polityczno-gospodarczych, leżała również u podstaw planu dwuletniego. Rozpoczęcie planowej budowy podstaw socjalizmu oznaczało położenie jeszcze większego nacisku na rozwój produkcji przemysłu ciężkiego, tym bardziej że szczególnie aktualnym zagadnieniem uczyniło to zadanie budownictwa socjalizmu z jednej strony i warunki zewnętrzne z drugiej strony. W obliczu wzrastającej polityki wojennej i wyścigu zbrojeń w krajach kapitalistycznych, wzmożonego tempa montowania agresywnych paktów, tzw. armii europejskiej i odbudowy Wehrmachtu — w obliczu tych jawnych przygotowań do nowej wojny, skierowanej przeciwko NRD, krajom demokracji ludowej i ZSRR — konieczność podjęcia odpowiednich kroków dla umocnienia obronności NRD stała się jeszcze bardziej paląca. Socjalistyczna industrializacja, której punktem wyjścia jest rozwój przemysłu ciężkiego, zapewnia zaś zarówno nieprzerwany wzrost i doskonalenie produkcji, jak wzmocnienie obronności kraju.

Szczegółowość problemu industrializacji i rekonstrukcji gospodarki w NRD polega na tym, że Niemcy nie były zacofanym krajem rolniczym, lecz krajem o wysoko rozwiniętym przemyśle. Dlatego nie wystąpiła konieczność przekształcenia kraju z rolniczo-przemysłowego w kraj przemysłowo-rolniczy, naczelnym natomiast zadaniem było przezwycięzenie dysproporcjonalnej struktury przemysłu, będącej wynikiem dawnego, kapitalistycznego rozwoju, poważnych zniszczeń wojennych, a przede wszystkim wynikiem rozbitcia Niemiec. II Konferencja SED zwróciła szczególną uwagę na przezwycięzenie dysproporcji wynikłych z rozbitcia Niemiec. Drogą forsownego tempa rozwoju przemysłu ciężkiego dysproporcje te usunięte być miały w przeważającej części już w okresie planu pięcioletniego.

W ogólności polityka taka zgodna jest z wnioskami, wynikającymi z analizy wpływu warunków zewnętrznych i wewnętrznych na tempo wzrostu produkcji przemysłu NRD. Lecz to nie oznacza dowolnego zróżnicowania tempa na korzyść przemysłu ciężkiego. Abstrakcyjne ujęcie wpływu warunków zewnętrznych i wewnętrznych na proporcje rozwoju poszczególnych gałęzi przemysłu spowodowało, że w NRD położono zbyt wielki nacisk na rozwój przemysłu ciężkiego, szczególnie w zakresie surowców żelaza, stali i wyrobów walcowanych. Warunki, w jakich odbywa się budowa podstaw socjalizmu w NRD, są inne aniżeli te, w jakich odbywało się budownictwo socjalizmu w Związku Radzieckim. ZSRR — jako jedyne w swoim czasie państwo robotników i chłopów — budował u siebie socjalizm przy całkowitym otoczeniu kapitalistycznym. NRD natomiast jest jednym z wielu państw należących do potężnego bloku państw demokracji ludowej i socjalizmu, stanowi część demokratycznego rynku światowego, na którym w każdej chwili zamienić może swoje towary na potrzebne jej surowce podstawowe. Stąd mniej forsowne tempo rozwoju przemysłu ciężkiego jest drogą o wiele łatwiejszą do odbudowy i rozwoju gospodarki narodowej NRD, która po wojnie z powodu olbrzymich zniszczeń wojennych znalazła się w wyjątkowo ciężkiej sytuacji, pogłębionej wskutek roz-

bicia Niemiec przez politykę imperialistycznych mocarstw zachodnich. Przy braku warunków sprzyjających szybkiemu rozwojowi produkcji przemysłu ciężkiego (brak węgla kamiennego, konieczność importu rud metali i tworzenia nowych zdolności produkcyjnych), forsowne tempo rozwoju tych gałęzi przemysłu wymagało poważnego skoncentrowania na ich odcinku nakładów pracy żywej i uprzedmiotowionej, co mogło doprowadzić do zahamowania wzrostu stopy życiowej mas pracujących lub nawet do jej obniżenia. Taka sytuacja oznaczałaby pogwałcenie wymogów podstawowego prawa ekonomicznego socjalizmu i wpłynęłaby ujemnie na sprawę zjednoczenia Niemiec, a przecież zjednoczenie na podstawach demokratycznych i pokojowych całych Niemiec było i jest nadal podstawowym, naczelnym zadaniem polityczno-gospodarczym Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Charakterystyczną cechą linii rozwojowej gospodarki NRD w pierwszych latach realizacji planu pięcioletniego był szybki rozwój produkcji przemysłowej, a w jej ramach forsowny rozwój przemysłu surowców podstawowych i przemysłu budowy maszyn ciężkich w szczególności. Sytuacja, jaka w wyniku urzeczywistniania forsownego tempa industrializacji zaistniała w 1953 r., zaznaczała się tym, że:

- z jednej strony, ujawniły się już w 1952 r. pewne trudności w zaspokajaniu bieżących potrzeb konsumpcyjnych ludności i kontynuacja polityki forsownego rozwoju przemysłu ciężkiego oznaczałaby pogłębienie tych trudności, uniemożliwiając systematyczne polepszanie warunków bytowych mas pracujących;
- z drugiej strony, dotychczasowy rozwój i osiągnięty poziom produkcji przemysłu ciężkiego stwarzał realne możliwości i konieczność przyspieszenia wzrostu produkcji środków spożycia, a tym samym i szybszego wzrostu stopy życiowej społeczeństwa.

W polityce partii i rządu NRD sytuacja ta znalazła swoje odzwierciedlenie w proklamowanym w czerwcu 1953 r. tzw. „nowym kursie“¹⁴. Znaczenie „nowego kursu“, wprowadzonego uchwałą Biura Politycznego Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności z dnia 9 czerwca 1953 r., nie ogranicza się jedynie do ustalenia nowych proporcji w rozwoju poszczególnych gałęzi przemysłu, ale dotyczy całokształtu życia politycznego i gospodarczego w NRD. Główna jego treść polega na dążeniu do zasadniczej poprawy sytuacji gospodarczej i politycznej w Niemieckiej Republice Demokratycznej, aby na tej podstawie znacznie podnieść stopę życiową wszystkich ludzi pracy oraz stworzyć dogodniejsze warunki dla realizacji ogólnonarodowego celu — wzmocnienia sił pokoju i posunięcia naprzód sprawy zjednoczenia na podstawie demokratycznej całych Niemiec.

Na odcinku gospodarczym „nowy kurs“ dotyczył przede wszystkim przyspieszenia wzrostu produkcji artykułów powszechnego spożycia, poszerzenia asortymentu i polepszenia ich jakości. W tym celu „nowy kurs“ przewidywał położenie większego nacisku na rozwój przemysłu spożywczego i lekkiego, na wzrost pomocy państwowej, udzielanej gospodarstwom chłopskim itd.

Czy to oznacza, że dotychczasowa linia generalna partii była błędna? Takiego wniosku z analizy „nowego kursu“ wysnuwać nie można: linia generalna partii była i pozostała nadal słuszną. Między innymi konieczna i słuszną

¹⁴ Einheit, 1953, nr 8, s. 945—967.

była polityka szybkiego rozwijania przemysłu surowców podstawowych i przemysłu budowy maszyn ciężkich, gdyż uchroniła gospodarkę NRD od poważnych trudności i zaburzeń, na co liczyli właśnie amerykańscy i niemieccy imperiaलिści, przeprowadzając separatystyczną reformę walutową i sabotując handel międzystrefowy. Mimo blokady ekonomicznej ze strony mocarstw zachodnich ludzie pracy Niemieckiej Republiki Demokratycznej stworzyli pod przewodnictwem Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności w postaci silnego przemysłu ciężkiego materialno-techniczną bazę rozwoju całej gospodarki narodowej. Droga ta nie była oczywiście łatwa, wymagała od społeczeństwa poważnego wysiłku i wyrzeczeń. Uwzględnienie zasady prymatu wytwarzania środków produkcji w praktycznym realizowaniu polityki socjalistycznego uprzedmiotowienia kraju było jedyną drogą zapewnienia niezależności i samodzielności gospodarki NRD, oparcia jej na trwałej, własnej bazie materialno-technicznej, było jedyną drogą przewyciężenia olbrzymich trudności spowodowanych podziałem Niemiec.

Natychmiastowe przystąpienie do wcielenia w życie „nowego kursu“ na wszystkich odcinkach życia polityczno-gospodarczego, konsekwentna polityka partii i rządu NRD, zmierzająca do wydatnego podniesienia dobrobytu społeczeństwa, do ułatwienia i przyspieszenia zjednoczenia Niemiec — zyskała mocne oparcie w masach ludowych, zacieśniła więź partii z ludem. 17 czerwca 1953 ośrodki amerykańsko-bońskie zorganizowały na terenie NRD faszystowski pucz w celu storpedowania „nowego kursu“ i obalenia ustroju demokratycznego. Fiasko berlińskiej prowokacji wykazało, że Niemiecka Republika Demokratyczna jest trwałą ostoją obrony ogólnonarodowych interesów całych Niemiec. Wprowadzenie „nowego kursu“ utwierdziło podstawy sojuszu robotniczo-chłopskiego, wzmocniło demokratyczny ustrój Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Zapoczątkowany „nowym kursem“ wyższy etap rozwoju wskazywał społeczeństwu Niemieckiej Republiki Demokratycznej perspektywę coraz lepszego, dostatniego i szczęśliwego życia. „Nowy kurs“, polityka konsekwentnej realizacji generalnej linii partii w nowych warunkach powstałych w wyniku dotychczasowego rozwoju społeczno-gospodarczego, odzwierciedlał najistotniejsze potrzeby ludu pracującego, służył bezpośrednio sprawie ciągłego polepszania ich warunków życiowych. Wykonanie zadań „nowego kursu“, nakreślonych w uchwałach XV Plenum KC SED i wynikających z nich zarządzeń rządu NRD, wymagało poważnej pracy i olbrzymiego wysiłku, uzależnione było od twórczej inicjatywy, wzrostu aktywności politycznej i rezultatów produkcyjnych mas pracujących. W szczególności dotyczyło to zadań w dziedzinie produkcji przemysłowej. Ażeby osiągnąć założony wzrost stopy życiowej ludności, trzeba było przede wszystkim wydatnie zwiększyć produkcję artykułów powszechnego użycia, poszerzyć asortyment i polepszyć jakość tej produkcji. Wymagało to mobilizacji rezerw surowcowych i lepszego niż dotychczas wykorzystania istniejących zdolności produkcyjnych.

Z wymogów praw ekonomicznych socjalizmu wynika, że w państwowej polityce cen i płac trzeba brać pod uwagę i poziom wydajności pracy, i wielkość masy towarowej, przeznaczonej do zaspokojenia osobistych potrzeb ludności. Im wyższą wydajność pracy osiągają przedsiębiorstwa socjalistyczne

i im niższe są koszty własne produkcji, tym większa masa towarów trafia na rynek, stwarzając warunki dla planowego obniżania cen towarów. Tak więc polepszenie warunków bytowych społeczeństwa uzależnione jest w ostatecznym rozrachunku przede wszystkim od tego, jakie rezultaty osiągają ludzie pracy we wzroście wydajności pracy i obniżce kosztów własnych produkcji, w pogłębianiu socjalistycznego systemu oszczędności. Coraz lepsze zrozumienie przez masy pracujące tych obiektywnych dróg rozwojowych i coraz pełniejsze realizowanie w praktyce wszystkich zadań planowych przyczyniało się do systematycznego podnoszenia poziomu całej gospodarki narodowej Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

*

W okresie dziesięciolecia (1945—1955) istnienia władzy ludowej w Niemczech wschodnich osiągnięto w tym kraju wspaniałe sukcesy w odbudowie i rozwoju gospodarki narodowej. Decydujące ogniwo tego procesu rozwojowego stanowiła produkcja przemysłowa. Na podstawie systematycznego wzrostu zatrudnienia, co doprowadziło do zupełnej likwidacji bezrobocia, a przede wszystkim na podstawie ciągłego wzrostu wydajności pracy następował nieprzerwany i szybki rozwój produkcji przemysłowej.

Tablica 7

Wzrost produkcji, wydajności pracy i zatrudnienia w przemyśle
Niemieckiej Republiki Demokratycznej¹⁵

(1946 r. = 100)

rok	produkcja	wydajność pracy	zatrudnienie
1946	100	100	100
1947	127	111	114
1948	168	131	128
1949	204	146	140
1950	258	168	154
1951	316	193	164
1952	367	220	167
1953	412	240	172
1954	453	251	181

W okresie od 1946—1954 r. wydajność pracy w przemyśle NRD wzrosła o 151%, a zatrudnienie o 81%, powodując wzrost produkcji przemysłowej o 353%. Na skutek szybszego wzrostu wydajności pracy od zatrudnienia wpływ wzrostu wydajności pracy na tempo rozwoju produkcji przemysłowej był większy od wpływu wzrostu zatrudnienia. Około 65% cztero- i półkrotnego wzrostu produkcji przemysłowej pochodziło ze wzrostu wydajności pracy, a ok. 35% ze wzrostu zatrudnienia. W 1954 r. produkcja przemysłu NRD osiągnęła 194,3% poziomu produkcji z 1936 r., a według planu na r. 1955 przekroczy zadania planu pięcioletniego i osiągnie 213,7% przedwojennego poziomu. Od 1949 r. na pierwsze miejsce pod względem szybkości rozwoju produkcji wysunął się zdecydowanie przemysł hutniczy, który do 1952 r. zwiększył swoją produkcję 3,7 razy w stosunku do 1948 r., a w r. 1955 przekroczył poziom z 1948 roku 5,8 razy. Na bazie szybkiego rozwoju przemysłu hutniczego

¹⁵ P. Die Wirtschaft, roczniki: 1946—1954, 1955 nr 1—16; Statistische Praxis, roczniki: 1950—1954.

rosła w szybkim tempie produkcja przemysłu maszynowego, nastawiona na wytwarzanie urządzeń i wyposażenia technicznego, koniecznego dla rekonstrukcji samego przemysłu maszynowego, a dalej przemysłu hutniczego, pozostałych gałęzi przemysłu oraz innych działów gospodarki narodowej. O szybkim tempie rozwoju tego przemysłu świadczy 3,6-krotny wzrost jego produkcji w okresie 1948—1955 r.

Poważne sukcesy osiągnięto również w rozbudowie i przebudowie rolnictwa. Już w 1953 r. na sektor socjalistyczny przypadają 30% ogółu użytków rolnych, z czego 4% na Państwowe Gospodarstwa Rolne, 12% na spółdzielnie produkcyjne; pozostałe 14% stanowiło własność różnych instytucji państwowych. W tym samym roku udział indywidualnych gospodarstw małorolnych i średniorolnych w ogólnym areale użytków rolnych wynosił 60%, a sektora kapitalistycznego 10%. Wydatna pomoc państwa ludowego, rozwój POM-ów i wzrost zaopatrzenia rolnictwa w maszyny i urządzenia rolnicze oraz nawozy sztuczne przyczyniły się do przekroczenia przedwojennej wydajności z hektara.

Tablica 8

Wzrost wydajności z hektara¹⁶
(w kwintalach)

kultury	1934/38	1946	1951/53
zboże łącznie	20,6	14,8	24,9
pszenica	24,6	17,5	30,3
żyto	17,1	12,9	21,4
zboża paszowe	22,0	15,5	24,7
rośliny oleiste	14,6	5,9	12,5
ziemniaki	173,0	120,8	173,3
buraki cukrowe	291,0	198,4	285,5

Po 1946 r. nastąpił znaczny wzrost plonów. Przekroczono przedwojenną wydajność w zakresie zbóż i zbliżono się znacznie do przedwojennych plonów buraków cukrowych i roślin oleistych. W produkcji hodowlanej przekroczono przedwojenną ilość pogłowia zwierząt gospodarskich. Pogłowie bydła wzrosło w 1953 r. w porównaniu z 1936 r. o 5,3%, a pogłowie trzody chlewnej o 32,6%.

Wraz z systematycznym podnoszeniem gospodarki ze zniszczeń wojennych, przekroczeniem produkcji przedwojennej i potężnym, niespotykanym dotąd w Niemczech tempem rozwoju sił wytwórczych wzrastały obroty handlu zagranicznego. W okresie od 1947 do 1954 r. nastąpił 23-krotny wzrost wartości obrotów handlu zagranicznego, co świadczy o silnym rozwoju potencjału produkcyjnego NRD, przy czym zmiany strukturalne zachodzące w produkcji przemysłowej powodowały zmiany w strukturze eksportu i importu NRD. Tak np. w 1950 r. nastąpił w porównaniu z rokiem poprzednim wzrost importu zbóż o 500%, wyrobów przemysłu mięsnego o 840%, tłuszczów o 250%, surówki żelaza o 65%, koksu o 44% i bawełny o 220%, podczas gdy rozwój przemysłu narzędzi produkcji umożliwił wzrost eksportu przemysłu budowy maszyn o 95%, przemysłu elektrotechnicznego o 182%, a przemysłu precyzyjnego i optycznego o 398%¹⁷.

¹⁶ Por. Protokoll des IV Parteitages der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands, s. 117. Dietz Verlag, Berlin 1954.

¹⁷ Por. Statistische Praxis, 1951, s. 27.

Wzrost obrotów handlu zagranicznego NRD odbywał się w przeważającej mierze na demokratycznym rynku światowym. W 1954 r. 76% ogólnych obrotów w handlu zagranicznym NRD przypadało na kraje obozu socjalistycznego, z czego 45% na wymianę towarową ze Związkiem Radzieckim. Dlatego też struktura handlu zagranicznego NRD odpowiadała w zupełności potrzebom kraju. W 1954 r. 81% eksportu NRD przypadało na wyroby gotowe przemysłu, import natomiast składał się w 41% z środków żywności, w 39% z surowców i półfabrykatów i w 20% z wyrobów gotowych¹⁸.

Odmienne w porównaniu z handlem zagranicznym NRD kształtowała się wymiana towarowa w handlu międzystrefowym. Na skutek blokady ekonomicznej i aktów dyskryminacji ze strony zachodnich mocarstw okupacyjnych kurczył się handel wewnątrz Niemiec. Jeśli przyjąć wielkość obrotów handlu międzystrefowego z 1950 r. za 100, to w r. 1951 obroty obniżyły się do 42,2%, a w 1952 r. wynosiły 42,3%. Na skutek stałych wysiłków rządu NRD jak i dążeń niektórych kół przemysłowo-handlowych Niemiec zachodnich do zwiększenia wymiany handlowej między wschodem a zachodem nastąpił w 1953 r. wzrost obrotów do 70,9% stanu z 1950 r., a w 1954 r. poziom obrotów z 1950 r. przekroczony został o 12%¹⁹.

Nieustanny wzrost wydajności pracy był decydującym czynnikiem wzrostu produkcji i wydźwignięcia się z powojennego chaosu gospodarczego, nędzy i zubożenia, decydującym czynnikiem polepszenia położenia materialnego społeczeństwa. Z każdym rokiem na bazie wzrostu wydajności pracy i produkcji zwiększał się systematycznie dochód narodowy.

Tablica 9

Wzrost dochodu narodowego w NRD²⁰ (wg cen niezmiennych z 1950 r.)

rok	dochód narodowy w mlrd DM	1936 = 100
1936	27,84	100,00
1946	14,97	53,76
1947	18,69	67,14
1948	22,61	81,22
1949	25,79	92,62
1950	30,62	110,00
1955 *	49,00	176,00

* wg planu pięcioletniego

Podobnie jak poziom produkcji przemysłowej, tak i poziom dochodu narodowego z okresu przedwojennego przekroczony został już w 1950 r., a pod koniec 1955 r. osiągnięto 176% poziomu z 1936 r. Stale i w szybkim tempie wzrastający dochód narodowy umożliwiał systematyczne polepszanie materialnych warunków bytu mas pracujących. Znalazło to między innymi swoje odzwierciedlenie we wzroście obrotów towarów masowego spożycia, we wzroście płac, obniżce podatków, postępie w dziedzinie kultury, sportu, ochrony zdrowia, czasów pracowniczych, itp., a przede wszystkim w obniżkach cen towarów powszechnego użytku.

¹⁸ Por. Einheit, 1954, nr 9, s. 837.

¹⁹ Por. Einheit, 1954, nr 9, s. 837.

²⁰ Die Wirtschaft, 1950, nr 36 i 40; Statistische Praxis, 1950, nr 10.

Obniżki cen, których przeprowadzenie uzależnione jest od systematycznego wzrostu wydajności pracy i obniżki kosztów własnych, decydują o wzroście płac realnych, są więc jednym z najważniejszych elementów podnoszenia stopy życiowej mas pracujących w gospodarce socjalistycznej. W okresie od 1948 r. do 1950 r., a więc w dwuletnim okresie, ceny na artykuły spożywcze obniżone zostały o 83%, a na artykuły przemysłowe o 73%²¹. Obniżka cen artykułów wolnorynkowych nie objętych systemem kartkowym oraz równoczesne podwyższenie przydziałów kartkowych były poważnym osiągnięciem na drodze do zlikwidowania zaopatrzenia kartkowego ludności, oznaczało systematyczną poprawę warunków bytowych mas pracujących. W związku ze wzrostem stopy życiowej coraz to szersze rzesze społeczeństwa NRD świadome były tego, że jedyną drogą wiodącą do lepszej przyszłości jest nieustanny wzrost wydajności pracy i produkcji. W walce o wzrost wydajności pracy, o rozwój współzawodnictwa pracy i polepszanie jakości produkcji hasło: „więcej produkować, sprawiedliwiej rozdzielać, lepiej żyć“ — urzeczywistniane było pod kierownictwem SED przez ludność pracującą Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Pięcioletni plan rozwoju gospodarki narodowej NRD przewidywał między innymi wzrost siły nabywczej ludności i poprzez kontynuowanie polityki obniżania cen, ustalając jako zadanie obniżenie do 1955 r. poziomu cen detalicznych o 28% w stosunku do stanu z 1950 r. W rzeczywistości zadanie to osiągnięte zostało już w r. 1953.

W wyniku przeprowadzonych obniżek cen detalicznych na artykuły powszechnego spożycia siła nabywcza ludności NRD wzrastała w poszczególnych latach jak następuje:

w 1949 roku	o 2,0 mlrd DM
w 1950 „	o 2,8 mlrd DM
w 1951 „	o 2,1 mlrd DM
w 1952 „	o 0,3 mlrd DM
w 1953 „	o 3,8 mlrd DM ²²

W samym tylko okresie od II półrocza 1953 r. do końca 1954 r., tj. od chwili wprowadzenia „nowego kursu“, siła nabywcza ludności wzrosła na skutek dokonanych obniżek cen o ponad 6,8 mlrd DM, przy czym szesnasta z kolei obniżka cen z dnia 6. 9. 1954 r. przyczyniła się do wzrostu siły nabywczej ludności o ponad 3 miliardy DM w stosunku rocznym.

Obok wzrostu płac realnych poprzez systematyczne obniżki cen, siła nabywcza ludności NRD rosła również na skutek ciągłego wzrostu płac nominalnych. Według planu pięcioletniego w r. 1953 nastąpić miał wzrost płac przeciętnych o 9,9% w stosunku do 1950 r. — w rzeczywistości nastąpił wzrost o 24,4%. W całym przemyśle plan pięcioletni zakładał na r. 1953 wzrost płac do 112% w stosunku do poziomu z 1950 r., faktycznie nastąpił wzrost do 128%. Tym samym już w 1953 r. rzeczywisty poziom płac nominalnych robotników i urzędników był o 9% wyższy od poziomu przewidzianego w planie pięcioletnim na r. 1955²³. Najszybciej następował wzrost płac nominalnych robotników produkcyjnych przemysłu uspołecznionego. W stosunku do stanu z 1950 r.

²¹ Por. Die Wirtschaft, 1950, nr 49.

²² Por. Einheit, 1954, nr 3, s. 293.

²³ Protokoll des IV Parteitagess der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands, s. 69 i 104.

przeciętna płaca robotnika przemysłu uspołecznionego wzrosła z końcem II kwartału 1954 r. do 140,3^{0/0}²⁴.

Następujący na podstawie wzrostu wydajności pracy wzrost siły nabywczej ludności prowadzi jednak tylko wówczas do polepszenia warunków bytowych, gdy równocześnie następuje wzrost rynkowej masy towarowej, uzależniony przede wszystkim od tempa wzrostu produkcji środków spożycia oraz od właściwych proporcji importu towarów w ramach planu handlu zagranicznego. Dlatego też bardzo ważnym wskaźnikiem rzeczywistego polepszania warunków bytowych społeczeństwa jest wzrost obrotów towarowych handlu detalicznego, odzwierciedlający stopień zaopatrzenia ludności w środki konsumpcji. Również w zakresie obrotu towarowego zadania ustalone w planie pięcioletnim na r. 1955 przekroczone zostały już w r. 1953. Plan pięcioletni bowiem przewidywał na r. 1955 obrót w wysokości 27,0 mlrd DM, zadanie to przekroczone zostało w 1953 r. o 400 mln DM, tj. o 1,5^{0/0}²⁵. Decydujący wpływ na polepszenie zaopatrzenia ludności w towary miał poważny wzrost obrotów i rozwój sieci handlu uspołecznionego. Podczas gdy w 1950 r. udział państwowego i spółdzielczego handlu detalicznego w globalnym obrocie towarowym wynosił 43^{0/0}, to w r. 1954 wzrósł do 63^{0/0}²⁶.

Wzrost stopy życiowej ludności wyraża się nie tylko we wzroście płac, obrotów towarowych i obniżce cen. Rozwój opieki zdrowotnej, oświaty i kultury, sportu, budownictwa komunalnego i mieszkaniowego wpływał w znacznym stopniu na systematyczną poprawę warunków bytowych ludności NRD.

*

Przeforsowanie ratyfikacji układów paryskich w parlamentach Niemieckiej Republiki Federalnej i Francji doprowadziło do dalszego pogłębienia rozbicia Niemiec, do włączenia Niemiec zachodnich do agresywnego paktu północnoatlantyckiego i do zalegalizowania procesu odbudowy Wehrmachtu. Tym samym niezmiernie utrudnione zostały rokowania w sprawie zjednoczenia całych Niemiec na podstawach pokojowych i demokratycznych. W tej sytuacji rząd Niemieckiej Republiki Demokratycznej przystąpił do podjęcia kroków, niezbędnych do obrony kraju zgodnie z deklaracją Konferencji Moskiewskiej z dnia 3. 12. 1954 roku. Realizacją tych uchwał był aktywny udział delegacji Niemieckiej Republiki Demokratycznej w Konferencji Warszawskiej państw europejskich w sprawie zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa w Europie (11. 5. — 14. 5. 1955) i podpisanie przez premiera Niemieckiej Republiki Demokratycznej — Ottona Grotewohla „Układu o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej między Ludową Republiką Albanii, Ludową Republiką Bułgarii, Węgierską Republiką Ludową, Niemiecką Republiką Demokratyczną, Polską Rzeczpospolitą Ludową, Rumuńską Republiką Ludową, Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich i Republiką Czechosłowacką“.

Zapewniając poprzez nieprzerwany i szybki rozwój swojej gospodarki systematyczną poprawę warunków bytowych mas pracujących oraz wzmocnienie obronności państwa ludowego, Niemiecka Republika Demokratyczna przyczynia się poważnie do wzmocnienia siły i potęgi polityczno-ekonomicznej obozu pokoju i socjalizmu.

²⁴ Tamże, s. 104.

²⁵ Por. Die Wirtschaft, 1954, nr 41, 44; 1955, nr 8.

²⁶ Por. Protokoll des IV Parteitages der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands, s. 142.